

บทคัดย่อ

เดือยเป็นธัญพืชตระกูลหญ้า มีการเจริญเติบโตคล้ายพืชอื่นในตระกูลเดียวกัน เช่น ข้าวหรือข้าวฟ่าง เดือยในประเทศไทยมี 3 ประเภท คือ “เดือยหิน” มีเมล็ดเล็กค่อนข้างกลม เปลือกนอกแข็งมาก ใช้ประโยชน์ในการทำเครื่องประดับ “เดือยขบ” มีเมล็ดโตค่อนข้างกลม ใช้ประโยชน์เป็นอาหารขบเคี้ยวในครัวเรือน หรือต้มจำหน่ายในตลาดท้องถิ่น และ “เดือยการค้า” มีเมล็ดกลมฐานแหลม นอกจากนี้ยังแบ่งออกได้อีกเป็นเดือยข้าวเหนียวและเดือยข้าวเจ้า เนื่องจากเดือยมีคุณค่าทางโภชนาการสูง และมีสรรพคุณเป็นยารักษาโรค จึงนำมาใช้ประโยชน์เป็นอาหารมนุษย์ อาหารสัตว์ ใช้เป็นยารักษาโรคคนและโรคสัตว์

สำหรับเดือยที่ปลูกเพื่อการค้าในประเทศไทยมีรายงานการปลูกเดือยมานานกว่า 40 ปี ที่อำเภอพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี และอำเภอครบุรี จังหวัดนครราชสีมา ต่อมาจึงมีการย้ายไปปลูกที่จังหวัดชัยภูมิและจังหวัดเลย เมื่อปี 2525 เป็นช่วงที่เดือยมีราคาสูงได้ขยายพื้นที่ไปปลูกที่จังหวัดพะเยา เชียงราย เชียงใหม่ เพชรบูรณ์ อุตรดิตถ์ หนองคาย สกลนคร และขอนแก่น ต่อมาราคาเดือยตกต่ำลง พื้นที่เพาะปลูกจึงลดลง ผลจากการสำรวจปัจจุบันเหลือเพียงจังหวัดเลยที่ปลูกมากที่สุด รองลงมาได้แก่จังหวัดพะเยา และมีปลูกบ้างเล็กน้อยที่จังหวัดเพชรบูรณ์ ระหว่างปี 2541-2546 เดือยมีพื้นที่ปลูกทั่วประเทศไทย 38,965 – 75,021 ไร่ เฉพาะที่จังหวัดเลยมีพื้นที่ปลูก 20,190 – 52,117 ไร่ ผลผลิตเดือยประมาณร้อยละ 90-95 ส่งไปขายต่างประเทศ ที่เหลือร้อยละ 5-10 บริโภคภายในประเทศ ตลาดส่งออกของไทยส่วนใหญ่อยู่ในทวีปเอเชีย ได้แก่ ญี่ปุ่น ไต้หวัน มาเลเซีย ฮองกง สิงคโปร์ และสาธารณรัฐเกาหลี มีส่งไปขายยังประเทศต่าง ๆ ในยุโรป และออสเตรเลียเพียงเล็กน้อย ประเทศที่รับซื้อเดือยที่สำคัญมากของไทยได้แก่ ญี่ปุ่น และไต้หวัน การส่งออกลูกเดือยตั้งแต่ปี 2541-2546 มีมูลค่า 120-259 ล้านบาท แม้จะมีการส่งออกแต่เราก็ยังมีการนำเข้าลูกเดือยจากลาว เป็นจำนวนไม่น้อยระหว่างปี 2543-2546 การนำเข้าลูกเดือยจากลาวมีมูลค่า 13.5-14.6 ล้านบาท

ด้านการวิจัยและพัฒนาเกี่ยวกับเดือยที่ผ่านมาได้แก่ การปรับปรุงพันธุ์เดือยข้าวเหนียว โดยสถานีทดลองพืชไร่เลย กรมวิชาการเกษตร ตั้งแต่ปี 2539-2545 ปัจจุบันได้พันธุ์แนะนำ “เดือยข้าวเหนียวพันธุ์เลย” ให้ผลผลิต 299 กิโลกรัมต่อไร่ มีเปอร์เซ็นต์ข้าวเหนียว 100 เปอร์เซ็นต์

นอกจากนี้ สถานีทดลองพืชไร่เลย ยังได้ทำการค้นคว้าวิจัยด้านเทคโนโลยีที่ถูกต้องและเหมาะสมในการปลูกเดือยสำหรับแนะนำเกษตรกรไว้ดังนี้

1. ช่วงปลูกเดือยที่เหมาะสมคือ เดือนพฤษภาคม – มิถุนายน
2. ระยะปลูก 75 x 75 เซนติเมตร ไร่จำนวน 3-4 ต้นต่อหลุม

3. ให้ปุ๋ยเคมีสูตร 15-15-15 สำหรับดินทราย หรือ 16-20-0 สำหรับดินเหนียว อัตรา 50 กิโลกรัมต่อไร่ โดยแบ่งใส่ครึ่งหนึ่งพร้อมปลูกและที่เหลือเมื่อเด็ยอายุ 30 วัน

4. กำจัดวัชพืช 2 ครั้ง คือ พ่นสารเคมีคุมวัชพืชร่อนอกพื้นที่หลังปลูก และใช้จอบดายอีกครั้งเมื่อเด็ยอายุ 30 วัน

การศึกษาโรคที่สำคัญของเด็ยโดยกองโรคพืชและจุลชีววิทยา กรมวิชาการเกษตร พบว่า โรคราเขม่าดำ (โรคสมัท) เป็นโรคที่สำคัญที่สุด ทำความเสียหายต่อผลผลิต 5-98% ผลการค้นคว้าวิจัยพบว่าสาเหตุเกิดจากเชื้อรา *Ustilago coicis* Bref. และการป้องกันกำจัดโรคที่ได้ผลคือ แช่เมล็ดเด็ยในน้ำร้อนที่อุณหภูมิ 60-70 องศาเซลเซียส นานอย่างน้อย 10 นาทีก่อนปลูก

ด้านการแปรรูปเด็ยเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ นั้น ในประเทศไทยได้มีการศึกษาและทดลองน้อยมาก ส่วนใหญ่แปรรูปเป็นขนม ได้แก่ ขนมผิงลูกเด็ยจากแป้งลูกเด็ย ขนมขายหัวเราะจากแป้งลูกเด็ย ลูกเด็ยกรอบ บัวลอยลูกเด็ย ลูกเด็ยกระป๋อง ลูกเด็ยคั่ว และเค้กลูกเด็ย ปัจจุบันมีบางบริษัทแปรรูปเด็ยเป็นน้ำลูกเด็ยสำเร็จรูป มีวางจำหน่ายอยู่ในขณะนี้

ผลจากการศึกษาตามโครงการนี้ได้ข้อเสนอแนะในการวิจัยเพื่อแก้ปัญหาและอุปสรรคในการผลิตเด็ยดังนี้

1. การปรับปรุงพันธุ์เด็ยข้าวเหนียวเพื่อให้ได้เด็ยข้าวเหนียวพันธุ์ดี อายุสั้น ไม่ไวแสง ต้านทานโรคราเขม่าดำ และให้ผลผลิตสูง และปรับตัวในสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ได้ดีกว่าเด็ยข้าวเหนียวพันธุ์เลยซึ่งให้ผลผลิตเฉลี่ยเพียง 299 ก.ก.ต่อไร่

2. การปรับปรุงพันธุ์เด็ยข้าวเจ้า เพื่อให้ได้พันธุ์เด็ยข้าวเจ้าแท้ ๆ โดยการคัดเลือกสายพันธุ์จากไร่เกษตรกรผู้ปลูกเด็ยในจังหวัดต่าง ๆ รวมทั้งพันธุ์เด็ยที่นำเข้ามาจากลาว นำมาปรับปรุงพันธุ์เพื่อรองรับความต้องการของตลาดส่งออกบางประเทศ

ในการปรับปรุงพันธุ์เด็ยข้าวเหนียวและเด็ยข้าวเจ้า ควรทำการศึกษาด้านคุณสมบัติคุณค่าทางอาหาร และสรรพคุณของเด็ยทั้ง 2 พันธุ์ด้วย เพื่อประโยชน์ในการนำไปใช้ในการแปรรูปลูกเด็ยเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ต่อไป

3. การศึกษาวิธีป้องกันกำจัดโรคราเขม่าดำ (โรคสมัท) เพื่อแก้ปัญหาให้แก่เกษตรกรในระยะสั้น ควรศึกษาทดลองการใช้สารเคมีที่มีประสิทธิภาพคลุกเมล็ดเด็ยก่อนปลูก แทนการป้องกันกำจัดโดยใช้น้ำร้อนแช่เมล็ด ซึ่งเป็นการยุ่งยากแก่การปฏิบัติของเกษตรกร โดยเฉพาะเมื่อเกษตรกรต้องการใช้เมล็ดพันธุ์จำนวนมากปลูก ในระยะยาวควรศึกษาการคัดพันธุ์ต้านทานโรคเพื่อเป็นการลดต้นทุนการผลิตให้แก่เกษตรกร

4. การศึกษาหาวิธีป้องกันกำจัดแอฟลาท็อกซิน แอฟลาท็อกซินกำลังเป็นปัญหาในเรื่องการส่งออก บางประเทศที่นำเข้าลูกเด็ยโดยเฉพาะญี่ปุ่นเข้มงวดในเรื่องนี้มาก หากตรวจพบแอฟลาท็อกซิน ไม่ว่าจะมามีปริมาณมากน้อยเพียงใดจะไม่ยอมให้นำเข้าเป็นอันขาด

5. การศึกษาวิธีป้องกันกำจัดปลวกโดยใช้ไส้เดือนฝอย โดยนำผลงานของ ดร.นุชนารถ ตั้งจิตสมคิด ซึ่งได้รับทุน สกว.ในโครงการ “การพัฒนาระบบการผลิตไส้เดือนฝอยกำจัดแมลงอย่างง่ายเพื่อถ่ายทอดสู่เกษตรกร” เป็นงานที่ประสบผลสำเร็จ นำไปทดลองศึกษาป้องกันกำจัดปลวกในไร่เดือนซึ่งเป็นปัญหาแทบทุกแห่งอยู่ในขณะนี้

6. การศึกษาระยะปลูกและพืชอื่นที่เหมาะสมสำหรับปลูกแซมในไร่เดือน ผลการศึกษาในเรื่องนี้จะทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น

7. ศึกษาการแปรรูปเดือนเพื่อเพิ่มความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ และเพิ่มมูลค่า

ข้อเสนอแนะในการวิจัยดังกล่าว เป็นการแก้ปัญหาและอุปสรรคในการปลูกเดือนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต และมีรายได้เท่าเทียมหรือดีกว่าการเพาะปลูกพืชอื่นได้ ลดต้นทุนการผลิตให้แก่เกษตรกร ทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นจากเดิม

อย่างไรก็ตามในการที่จะทำให้การพัฒนาการผลิตเดือนประสบผลสำเร็จ การตลาดเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ควรคำนึงถึงและควรดำเนินการดังนี้

1. วางแผนการผลิตให้สอดคล้องกับภาวะความต้องการของตลาด ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่ายได้แก่ หน่วยงานของรัฐบาลที่เกี่ยวข้อง และพ่อค้าระดับท้องถิ่นต่าง ๆ โดยให้ข้อมูลข่าวสารที่เชื่อถือได้แก่เกษตรกร เพื่อใช้ในการพิจารณาตัดสินใจเพาะปลูก

2. ส่งเสริมให้มีความนิยมการบริโภคเดือนภายในประเทศให้แพร่หลาย ประชาสัมพันธ์ถึงคุณประโยชน์ของลูกเดือนทางคุณค่าทางอาหารและเภสัชกรรมโดยผ่านทางสื่อมวลชน

3. กระทรวงพาณิชย์ควรเข้มงวดในการตรวจสอบและควบคุมมาตรฐานสินค้า เพื่อให้ลูกเดือนส่งออกได้มาตรฐานตามที่ตลาดต่างประเทศต้องการ

หากภาครัฐบาลและภาคเอกชนได้ร่วมมือกันพัฒนาเรื่องเดือนอย่างจริงจังแบบครบวงจร เชื่อว่าในอนาคตเดือนอาจเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญอีกพืชหนึ่งที่ทำรายได้เข้าประเทศเพิ่มมากขึ้นกว่าทุกวันนี้